ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΩΝ ΕΡΕΥΝΩΝ

ΑΠΟΣΤΟΛΟΣ Λ. ΠΙΕΡΡΗΣ

SYMPOSIUM MYCONENSE ALTERUM

DE PAPYRO DERVENIENSI

ΕΝΑ ΠΡΩΤΟΠΟΡΙΑΚΟ ΣΥΜΠΟΣΙΟ ΑΡΧΑΙΑΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ ΣΤΗΝ ΜΥΚΟΝΟ

Στην Μύκονο πρόσφατα (6-14 Ιουλίου) πραγματοποιήθηκε ένα ιστορικής σημασίας διεθνές συμπόσιο με θέμα τον περίφημο Πάπυρο του Δερβενιού. Είναι η πρώτη φορά που το εξαιρετικά σημαντικό αυτό κείμενο έγινε αντικείμενο συζητήσεων σε βάθος από ομάδα κορυφαίων μελετητών της προσωκρατικής περιόδου της αρχαίας ελληνικής φιλοσοφίας, πάνω σε στέρεη βάση που παρέσχε η χρήση τεχνολογίας αιχμής για την ανάγνωση του απανθρακωμένου παπύρου και μια νέα ενδελεχής αυτοψία του. Στο συμπόσιο, που ήταν ένα πρωτοποριακό πραγματικό workshop πάνω στην αποκατάσταση, ερμηνεία και σημασία του καίριου αυτού κειμένου, παρουσιάστηκαν τα πρώτα συμπεράσματα της νέας εκ βάθρων ερευνητικής δουλειάς που έχει αναλάβει το Ινστιτούτο Φιλοσοφικών Ερευνών με διαπρεπείς διεθνείς συνεργασίες. Το Συμπόσιο οργανώθηκε από το Ινστιτούτο Φιλοσοφικών Ερευνών στη διεθνούς κύρους σειρά Symposia Philosophiae Antiquae. Συνδιοργανωτής και καθοριστικός παράγων στην πραγματοποίηση του συνεδρίου ήταν ο Δήμος Μυκόνου, ο οποίος έτσι καταδεικνύει ότι στην εντυπωσιακά πολυσχιδή και γόνιμα πολυεπίπεδη σύνθετη εικόνα της Μυκόνου ανήκει και μια πολιτιστική πτυχή υψηλών απαιτήσεων. Ο Δήμαρχος Μυκονου Κος Βερωνης είναι πειστικός και αποφασιστικός εκφραστής του

οραματος μιας Μυκόνου που συνεχίζει την εκπληκτική παράδοση της αρχαίας Δήλου να συνδυάζει τεχνη και οικονομία, πνευματικότητα και εμποριο, θρησκευτικότητα και διασκέδαση, να προσφέρει πολλα και ποιοτικα σε πολλα ενδιαφεροντα. Το Συμπόσιο ευτύχησε να λάβει χώρα κατά τον πλέον άψογο τρόπο σε ένα χώρο υψηλών ποιοτικών προδιαγραφών, στο Royal Myconian Hotel στην Εληά, ένα Leading Hotel of the World, σε όνομα, τίτλο τιμής και πραγματικότητα. Απομονωθήκαμε στο «χρυσό κλουβί» ενός μοναδικού περιβάλλοντος για να κάνουμε μια μοναδική δουλειά. Στο συμπόσιο συμμετείχαν οι Aryeh Finkelberg, Roger MacFarlane, Richard McKirahan, Anthony Long, Serge Mouraviev, Denis O'Brien, Apostolos Pierris , Harold Tarrant, Voula Tsouna. Μια εικόνα του παγκοσμίου κύρους έργου των μελετητών αυτών μπορεί κανείς να πάρει και χωρίς να είναι ειδικός από το διαδίκτυο, κάνοντας google στο όνομά τους.

Η ΣΗΜΑΣΙΑ ΤΟΥ ΠΑΠΥΡΟΥ ΤΟΥ ΔΕΡΒΕΝΙΟΥ

Ο Πάπυρος του Δερβενιού βρέθηκε το 1962 στα υπολείμματα της ταφικής πυράς ενός τάφου στην περιοχή της αρχαίας Λητης, λίγα χιλιόμετρα ΒΑ της Θεσσαλονίκης. Ο τάφος ήταν ενός ηγετικού στελέχους της Μακεδονικής κοινωνίας της εποχής του Φιλίππου του Β΄.

***

Η μοναδική σημασία του Παπύρου είναι πολύπλευρη και απολύτως πρώτου μεγέθους:

1) Είναι ο αρχαιότερος γνωστός Ελληνικός Πάπυρος, αναγόμενος στο πρωτο μισο του 4ου π.Χ. αιώνα: αποτελεί έτσι το παλαιότερο σωζόμενο βιβλίο της δυτικής παράδοσης.

2) Το έργο το οποίο περιλαμβάνει ανήκει στη φιλοσοφική σκέψη του ευρύτερου κύκλου του Αναξαγόρα, από το δεύτερο ήμισυ του 5ου π.Χ. αιώνα. Πιθανώτατα συνδέεται με τον Αρχέλαο, δάσκαλο του Σωκράτη, και την σχολή της Λαμψάκου.

3) Πρόκειται για φιλοσοφική ερμηνεία Ορφικών τελετουργιών και δοξασιών. Ο συγγραφέας πιστεύει ότι εκφράζει το αληθινό νόημα του Ορφικού συστήματος, που έτσι αναδεικνύεται ότι αποκαλύπτει την πραγματική τάξη του Κόσμου: για τη γένεση και ουσία των πραγμάτων, για τη φύση και σωτηρία της ανθρώπινης ψυχής. Έχουμε το πρώτο απτό παράδειγμα «αλληγορικής» ερμηνευτικής για την οικοδόμηση γέφυρας μεταξύ φιλοσοφίας και θρησκευτικότητας, μεταξύ διανοητικής σκέψης και συμβολισμού σε ιερούς λόγους και ιεροπραξίες. Το ότι το παράδειγμα αυτό προέρχεται από τη μεγάλη εποχή του κλασσικού «Διαφωτισμού» του Χρυσού Αθηναϊκού Αιώνα, και μαλιστα από την σχολη ενός σπουδαιου φιλοσοφου που ειχε κατηγορηθει για αθεια από αντιδραστικους της εποχης, είναι εξαιρετικά ενδιαφέρον.

4) Η βασική ιδέα του συγγραφέα είναι να ερμηνεύσει τους Ορφικούς θεογονικούς ιερούς λόγους σαν κοσμογονική και κοσμολογική θεωρία, σαν επιστημονικό λόγο για τη γένεση και σύσταση της κοσμικής τάξης. Οι θεότητες αντιπροσωπεύουν διαφορετικές παραμέτρους και στάδια του κοσμικού μετασχηματισμού που οδήγησε από την πρωτη αρχη στον Κόσμο

όπως τον γνωρίζουμε. Ο συγγραφεύς έχει ανεπτυγμένο οικείο συγκεκριμένο και διαρθρωμένο φιλοσοφικό συστημα κοσμογονίας και κοσμολογίας βασει του οποιου *διαβαζει* τα Ορφικά.

5) Έχει σωθεί μέρος και το τέλος του πρώτου ρολού (= βιβλίου) από το έργο. Σε ένα δεύτερο ρολό θα γινόταν η ανάλυση των «Βακχικών», των χαρακτηριστικών Ορφικών ιερολογιών για τον Διόνυσο και θα εξηγείτο η σχέση τους με τη μοίρα της ανθρώπινης ψυχής και με τις Ορφικές σχετικές εσχατολογικες δοξασιες και σωτηριολογικες τελετουργίες. Στο πρώτο και μερικώς σωζόμενο βιβλίο το αρχικο μέρος αφιερώνεται στην εξήγηση ιεροπραξιών και σχετικών δοξασιών (που λαμβάνονται σοβαρα υπ'όψιν), ενώ μετα γίνεται η μετάβαση στην ερμηνεία των ιερολογιών (του Ορφικου ποιήματος). Ετσι φαίνεται να ακολουθείται ενας ωρισμένος τυπος προσωκρατικής διαπραγματευσης των περι φύσεως που στην γενική μορφή του έχει το ακόλουθο σχήμα. Αα Προοίμιο όπου το περιεχόμενο είναι πιο μυθολογικό η θρησκευτικό. Αβ Γενική θεωρία της ύπαρξης, θεωρία της γενικής δομής του κόσμου. Βα Ειδική μορφη και συγκεκριμενη συσταση των μερων του κοσμου και της ιστορίας του. Ββ Τα ανθρώπεια. Ο τυπος αυτος ταιριαζει στους στοχαστες που εργαζονται και στο interface μεταξύ φιλοσοφίας και θρησκείας, μεταξύ συμβολικής και εννοιολογικής, επιστημονικής σκέψης. Απανταται στον Εμπεδοκλή (σύμφωνα με την ανακατασκευή μου ενιαιου ποιηματος του) και στον Παρμενιδη.

6) Η Ορφική θρησκευτικότητα πήρε την οριστικότερη μορφή της τον 6ο π.Χ. αιώνα μαζί με τη γένεση και πρώτη ανάπτυξη του φιλοσοφικού στοχασμού. Ο Πάπυρος αποδεικνύει ότι ήδη στον 5ο αιώνα υπήρχε ένα ποιητικό σώμα Ορφικής θεωρίας που συνόδευε Ορφικές πρακτικές καθαρτικού και λυτρωτικού χαρακτήρα για την ανθρώπινη ψυχή.

7) Το ότι ένας σημαντικός Μακεδόνας μιας Μακεδονικής πολης των μέσων του 4ου αιώνα π.Χ. είχε αυτήν τη στενή σχέση με ένα τέτοιο κείμενο έχει ειδική σημασία για τη διάδοση του Ορφισμού και της Διονυσιακής λατρείας αφενός, την παρουσία και επιρροή της φιλοσοφικής σκέψης προηγούμενης γενιάς αφετέρου, στη Μακεδονία. Η παραδεδομένη Θρακική καταγωγη και διασταση του Ορφισμού, σε σχέση μαλιστα με περιοχές που εγιναν εν συνεχεία Μακεδονικές, αποκτά επισης ιδιαίτερη εξηγητική σημασία, σε συνδυασμό με ποικιλα αρχαιολογικά ευρήματα.

***

Η γνωστοποίηση της εύρεσης του παπύρου προκάλεσε, όπως ήταν φυσικό, ευθύς εξαρχής το τεράστιο ενδιαφέρον των ειδικών αλλά και της ευρύτερης διεθνούς επιστημονικής κοινότητας. Η άμεση αντιληψη της σπουδαιοτητας του ευρήματος και η ευθυς μετα την ανακάλυψη υποδειγματικη συντήρηση του έθεσαν μεσα σε λίγους μήνες την σωστη βαση για την μελέτη του. Εκτοτε δυστυχώς επεκράτησε σκανδαλώδης καθυστέρηση (για τόσο σχετικα μικρο κειμενο), παραπληροφορηση, εσωστρεφεια και κακη πιστη, απόρροια μιας απιστευτα παρατεταμένης αντιεπιστημονικης συμπεριφορας. Υπήρξαν εν τω μεταξυ αρκετες εκδόσεις που βασιστηκαν όμως αναγκαστικά σε ελλιπη δεδομενα. Το σκανδαλο είναι η στάση που ακολουθήθηκε για δεκαετιες από τον υπεύθυνο και το οτι ο Πάπυρος ηταν και παραμένει ακομη σημερα χωρίς σωστή επιστημονική και κριτική έκδοση, για 45 χρόνια τώρα. Η εσπευσμενη δημοσίευση του 2006 από τον υπεύθυνο του σκανδαλου πασχει

βαρύτατα από κάθε αποψη, κριτικα, φιλολογικά, παλαιογραφικα, φιλοσοφικα, θρησκειολογικά. Δεν μπορει να παρασχει αξιόπιστη βαση για την επιστημονική ερευνα.

***

Με σκοπό τη ριζική λύση του προβλήματος ανάλαβα το καλοκαίρι του 2005 πρωτοβουλία για την συγκρότηση συνολικού σχεδίου πλήρους μελέτης, έκδοσης και ανάδειξης του Παπύρου του Δερβενιού και την σύμπηξη ερευνητικής ομάδας ειδικών για την υλοποίηση της. Το σχέδιο περιλαμβάνει τη χρησιμοποίηση υπερσύγχρονης τεχνολογίας αιχμής για τη βελτιστοποιημένη ψηφιακή απεικόνιση της γραφής του Παπύρου με την εφαρμογή της μεθόδου της πολυφασματικής ανάλυσης. Επίσης περιλαμβάνει τη διενέργεια εξειδικευμένων επιστημονικών Συμποσίων και ευρύτερου Συνεδρίου με θέμα τον Πάπυρο, καθώς και την οργάνωση μείζονος έκθεσης με θέμα τον Ορφισμό και τη Διονυσιακή Λατρεία στη Μακεδονία των Κλασσικών Χρόνων. Τέλος, αναλάβαμε να εκπονηθούν εκ μέρους κορυφαίων ειδικών εκθέσεις για την κατάσταση και σωστή συντήρηση του παπύρου στο μέλλον. Η κατάσταση του παπύρου παρουσιάζει βαρειά προβλήματα που συνδέονται ουσιαστικα με τη μεταχείρισή του στο τέλος της δεκαετίας του ’70 και στις αρχές της δεκαετίας του ’80 με αφορμή μια δεύτερη φωτογράφηση του παπύρου. Προκειται για ένα έγκλημα κατά ενός επιστημονικού και εθνικού θησαυρού που αντικειμενικά βαρύνει τον υπεύθυνο έκδοσης του παπύρου, και που προστίθεται στο σκανδαλο της αντιεπιστημονικής αντιμετώπισης του.

Η υλοποίηση του σχεδίου του Ινστιτουτου Φιλοσοφικων Ερευνων άρχισε τον Απρίλιο-Μάιο του 2006 και συνεχιστηκε τον Οκτωβριο στο Αρχαιολογικό Μουσείο της Θεσσαλονίκης, με την πρώτη και δεύτερη φάση της πολυφασματικής ανάλυσης που έκανε η ομάδα των ειδικών από το Πανεπιστήμιο Brigham Young των Η.Π.Α. Υπολογίζεται να είναι έτοιμη η τελική έκδοση το 2009-2010.

ΠΡΩΤΑ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΑΠΟ ΤΟ ΣΥΜΠΟΣΙΟ

Η δουλειά στο συμπόσιο ήταν εξονυχιστική και εξαντλητική. Τρεις συνεδρίες την ημέρα, που κάθε μια διαρκούσε πάνω από δυο ώρες, με τις συζητήσεις να συνεχίζονται άτυπα και στις διακοπές και στα γεύματα. Η ομάδα είχε κλειστεί στον εαυτό της, για μείζονα αποτελέσματα. Τι επιτεύχθηκε από αυτή τη συνάντηση, ως πρώτος απολογισμός:

1) Παρουσιάστηκαν για πρώτη φορά κομμάτια από την εφαρμογή στον πάπυρο της πολυφασματικής ανάλυσης, της εφαρμογής τεχνολογίας αιχμής στην απεικόνιση του παπύρου από τους ειδικούς του Brigham Young University.

2) Αποδείχθηκε η χρησιμότητα, και μάλιστα ακόμη περισσότερο η αναγκαιότητα, της χρήσης της νέας μεθόδου σε σχέση με παραδοσιακές ή προϋπάρχουσες μεθόδους φωτογράφησης, όπως ακόμη και η υπέρυθρη φωτογράφηση.

3) Αποδείχθηκε η ουσιαστική ελαττωματικότητα των μέχρι τώρα δεδομένων πάνω στα οποία είχε στηριχθεί η έρευνα τις προηγούμενες δεκαετίες. Η βάση της έρευνας πρέπει να ανακατασκευαστεί εξ ολοκλήρου με τη χρήση της πολυφασματικής ανάλυσης και της νέας

αυτοψίας που συνδυάστηκε με αυτήν.

4) Αποδείχτηκε ότι η τελευταία έκδοση του κειμένου, που κυκλοφόρησε από τους υπεύθυνους για το κείμενο του Παπύρου του Δερβενιού και για το τεράστιο επιστημονικό και εθνικό σκάνδαλο του παπύρου, είναι αναξιόπιστη τόσο ως προς την καταγραφή της μαρτυρίας του παπύρου όσο και ως προς την αποκατάσταση κριτικού κειμένου.

5) Αποδείχτηκε ότι έγινε μεγάλη ζημιά στον πάπυρο από τους υπεύθυνους για το κείμενο, κατά τη διάρκεια της δεύτερης φωτογράφησης του παπύρου που χρησιμοποιείται στην τελευταία έκδοση. Το γεγονός αυτό πολλαπλασιάζει το μέγεθος του σκανδάλου.

6) Τέθηκαν οι σωστές βάσεις για την επιστημονικά ορθή διάγνωση των δεδομένων του παπύρου.

7) Προτάθηκαν κριτικότερες αποκαταστάσεις του κειμένου σε διάφορα σημεία.

8) Ερμηνεύτηκε ουσιαστικότερα ο γενικός χαρακτήρας του έργου και κατανοήθηκαν ολοσχερέστερα, για πρώτη φορά, συγκεκριμένες θέσεις και απόψεις του συγγραφέα. Αποκαταστάθηκε στις γενικές του γραμμές και σε χαρακτηριστικές λεπτομέρειες το κοσμογονικό και κοσμολογικό σύστημα φυσικής φιλοσοφίας που προϋποθέτει ο συγγραφέας κατά την ερμηνεία του της Ορφικής θεογονίας.

9) Με αφορμή και επίκεντρο την ανάλυση του κειμένου, ερευνήθηκαν με πρωτοποριακό τρόπο οι σχέσεις Ορφισμού και διανοητικών ρευμάτων το δεύτερο μισό του 5ου αιώνα π.Χ., κατά την ακμή του αρχαίου Ελληνικού «Διαφωτισμού». Επανεξετάστηκε δημιουργικά ο χαρακτήρας του αρχέγονου Ορφισμού και η ύπαρξη ενός Ορφικού Θεογονικού Έπους την κλασική περίοδο, ενόψει των μαρτυριών του Παπύρου και με νέα συναντίληψη των παλαιότερα γνωστών πηγών για το θέμα.

10) Τέλος, έγιναν ουσιαστικά βήματα για την ταυτοποίηση του συγγραφέα. Εντοπίστηκε ο συγκεκριμένος φιλοσοφικός χώρος από τον οποίο πιθανότατα εκπορεύονται οι χαρακτηριστικές τοποθετήσεις του.

Ήταν ένα εξαιρετικά γόνιμο συνέδριο,με διαφορετικες προσεγγισεις που αλληλοσυμπληρωνοντο. Η μελέτη του παπύρου θα αλλάξει σημαντικά μετά από αυτό. Η συνάντηση ήταν η πρώτη ουσιαστικά συμβολή στη μελέτη του Παπύρου βάσει των νέων δεδομένων και με επιστημονικότερη και κριτικότερη προσέγγιση. Ένα δεύτερο συμπόσιο θα διοργανωθεί τον ερχόμενο Ιούλιο 2009. Τελικός σκοπός είναι η επίσημη έκδοση του κειμένου του παπύρου που έχει αναληφθεί υπό την διεύθυνση του Απόστολου Πιερρή, και που προβλέπεται να δημοσιευθεί τον χειμώνα του 2009-2010.

Αποστολος Πιερρης

Ινστιτουτο Φιλοσοφικων Ερευνων